

Experto Pro Bono

Fundacja rozwoju świadomości obywatelskiej

PRAWO CYWILNE

Poradnik prawny z cyklu
"Twoje Prawa w Twoich Rękach"

PORADNIK Z ZAKRESU PODSTAW PRAWA

Niniejszy poradnik został przygotowany w ramach zadania publicznego w zakresie prowadzenia w 2024 roku punktu nieodpłatnej pomocy prawnej i nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego na terenie powiatu kozienickiego we współpracy z Fundacją Rozwoju Świadomości Obywatelskiej Experto Pro Bono finansowanego z budżetu państwa realizowanego przez Powiat Kozienicki.

Всередині знаходиться також версія посібника українською мовою.

**Ministerstwo
Sprawiedliwości**

Starostwo Powiatowe w Kozienicach
Powiat Kozienicki

SPIS TREŚCI:

I.	TESTAMENT-RODZAJE ORAZ PODSTAWOWE INFORMACJE.....	1 – 4
II.	UMOWA DOŻYWCIA.....	5 – 8
III.	ODPOWIEDZIALNOŚĆ WŁAŚCICIELA ZA SZKODĘ WYRZĄDZONĄ PRZEZ ZWIERZĘ.....	9 - 12

ЗМІСТ:

I.	ЗАПОВІТ – ВИДИ ТА ОСНОВНА ІНФОРМАЦІЯ.....	13 – 16
II.	ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ.....	17 – 20
III.	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВЛАСНИКА ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ТВАРИНОЮ.....	20 - 24

I. TESTAMENT- RODZAJE ORAZ PODSTAWOWE INFORMACJE

DZIEDZICZENIE W ŚWIELE PRZEPISÓW PRAWA

W polskim systemie prawnym występują dwa podstawowe sposoby dziedziczenia: dziedziczenie testamentowe oraz dziedziczenie ustawowe. Pierwszeństwo ma dziedziczenie testamentowe, które opiera się na woli spadkodawcy wyrażonej w testamencie. Zgodnie z art. 941 k.c., każdy, kto posiada pełną zdolność do czynności prawnych, może rozporządzić swoim majątkiem na wypadek śmierci poprzez sporządzenie testamentu. Testament daje spadkodawcy swobodę w wyznaczeniu spadkobierców oraz ustaleniu zasad podziału majątku. Ważne jest jednak, że testament nie może naruszać praw osób uprawnionych do zachowku, co wynika z przepisów kodeksu cywilnego. Prawo do zachowku przysługuje zstępny, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy. W przypadku braku testamentu dochodzi do dziedziczenia ustawowego, które reguluje art. 931 i nast. k.c.. Dziedziczenie ustawowe opiera się na ustaleniu kręgu osób powołanych do spadku z mocy prawa. W pierwszej kolejności do dziedziczenia powołani są dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek, dziedziczący w częściach równych, przy czym udział małżonka nie może być mniejszy niż jedna czwarta całości spadku (art. 931 § 1 k.c.). Jeśli spadkodawca nie pozostawił zstępnych, dziedziczą małżonek oraz rodzice spadkodawcy (art. 932 k.c.). W dalszej kolejności do dziedziczenia powołani są rodzeństwo spadkodawcy oraz ich zstępni. Jeżeli brak jest krewnych uprawnionych do dziedziczenia, spadek przypada gminie ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy lub Skarbowi Państwa (art. 935 k.c.).

Dziedziczenie testamentowe i ustawowe to mechanizmy, które mają na celu uporządkowanie sytuacji majątkowej po śmierci spadkodawcy, przy jednoczesnym zagwarantowaniu ochrony interesów najbliższych członków rodziny oraz realizacji woli spadkodawcy, o ile została ona wyrażona w testamencie.

CZYM JEST TESTAMENT?

Testament jest instytucją prawa spadkowego, która umożliwia osobie fizycznej rozporządzenie swoim majątkiem na wypadek śmierci. Jest to akt jednostronny, będący wyrazem woli spadkodawcy i mający moc prawną dopiero po jego śmierci. Kwestie związane z testamentem reguluje kodeks cywilny. Celem niniejszego artykułu jest omówienie podstawowych zagadnień związanych z testamentem oraz wskazanie jego rodzajów. Testament zatem pozwala na uporządkowanie kwestii majątkowych po śmierci spadkodawcy. Umożliwia on przekazanie majątku zgodnie z wolą testatora (osoby sporządzającej testament), niezależnie od zasad dziedziczenia ustawowego.

PODSTAWOWE ZASADY SPORZĄDZANIA TESTAMENTU:

- **Zasada osobistego charakteru** (art. 944 k.c.) – testament musi być sporządzony osobiście przez spadkodawcę. Niedopuszczalne jest sporządzenie testamentu przez pełnomocnika czy przedstawiciela.
- **Zasada swobody testowania** – testator ma prawo dowolnie rozporządzać swoim majątkiem, z zastrzeżeniem przepisów dotyczących zachowku (art. 991 i nast. k.c.).

- **Zasada odwołalności testamentu** (art. 946 k.c.) – testament może być w każdej chwili odwołany przez spadkodawcę w całości lub w części.
- **Zasada formalizmu** – testament musi spełniać określone wymogi formalne, aby być ważnym. W zależności od formy testamentu przepisy prawa przewidują różne warunki formalne.

KIEDY TESTAMENT JEST NIEWAŻNY?

Testament może zostać uznany za nieważny, jeśli nie spełnia określonych w Kodeksie cywilnym wymogów formalnych lub został sporządzony przez osobę nieposiadającą zdolności testowania. Zgodnie z przepisami art. 945 § 1 k.c., testament jest nieważny, jeżeli został sporządzony:

- przez osobę niemającą pełnej zdolności do czynności prawnych,
- w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, np. z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego lub chwilowego zaburzenia czynności psychicznych,
- pod wpływem błędu, który uzasadnia przypuszczenie, że bez jego zaistnienia spadkodawca nie sporządziłby testamentu o takiej treści,
- pod wpływem groźby.

Na nieważność testamentu z powyższych przyczyn nie można się powołać po upływie lat trzech od dnia, w którym osoba mająca w tym interes dowiedziała się o przyczynie nieważności, a w każdym razie po upływie lat dziesięciu od otwarcia spadku.

RODZAJE TESTAMENTÓW:

Kodeks cywilny przewiduje kilka form testamentów, które dzielą się na testamenty zwykłe oraz testamenty szczególne. Poniżej przedstawiono charakterystykę każdego z nich.

Testamenty zwykłe są najczęściej stosowaną formą testamentu i mogą być sporządzane w zwykłych warunkach, bez konieczności zaistnienia szczególnych okoliczności. Do testamentów zwykłych zaliczamy:

Testament własnoręczny (holograficzny) - to najprostsza forma testamentu, którą może sporządzić każdy spadkodawca posiadający pełną zdolność do czynności prawnych. Testament ten, zgodnie z art. 949 § 1 k.c., musi być:

- sporządzony własnoręcznie (nie można go napisać na komputerze ani podyktować innej osobie),
- opatrzony podpisem,
- opatrzony datą, choć brak daty nie powoduje nieważności testamentu, o ile nie powstają wątpliwości co do zdolności testowania, treści testamentu lub wzajemnego stosunku kilku testamentów.

Testament notarialny sporządzany jest w formie aktu notarialnego przez notariusza zgodnie z art. 950 K.c.. Jest to forma zapewniająca największą pewność prawną co do treści testamentu

i spełnienia wymogów formalnych. Testament notarialny jest trudny do podważenia, dlatego jest często wybierany w sytuacjach, gdy istnieje ryzyko sporów spadkowych.

Testament allograficzny - polega na ustnym oświadczeniu woli przez spadkodawcę przed odpowiednim urzędnikiem, takim jak wójt, burmistrz, prezydent miasta, starosta, sekretarz powiatu lub gminy, czy kierownik urzędu stanu cywilnego. Przy sporządzaniu testamentu allograficznego wymagane jest również uczestnictwo dwóch świadków. Testament ten nie może być sporządzony przez osoby głuche lub nieme.

Testamenty szczególne to testamenty, które mogą być sporządzone w wyjątkowych, nadzwyczajnych okolicznościach. Wyróżniają się one uproszczonymi wymogami formalnymi i ograniczonym czasem obowiązywania. Do testamentów szczególnych zaliczamy:

Testament ustny - zgodnie z art. 952 k.c. testament ustny może być sporządzony, gdy istnieje obawa rychłej śmierci spadkodawcy albo gdy zachowanie zwykłej formy testamentu jest niemożliwe lub bardzo utrudnione. Testament ustny wymaga, aby spadkodawca oświadczył swoją wolę w obecności co najmniej trzech świadków. Treść testamentu powinna być spisana przez jednego ze świadków lub przez osobę trzecią i podpisana przez dwóch świadków.

Testament podróżny - zgodnie z art. 953 k.c., testament podróżny może być sporządzony na polskim statku morskim lub powietrznym, w obecności dowódcy statku lub jego zastępcy. Dowódca lub jego zastępca spisuje wolę spadkodawcy do protokołu, który następnie jest podpisywany przez spadkodawcę oraz sporządzającego protokół.

Testament wojskowy, regulowany w art. 954 k.c., jest przeznaczony dla osób znajdujących się w sytuacji mobilizacji, wojny, niewoli lub internowania. Testament ten może być sporządzony zgodnie z przepisami szczególnymi zawartymi w rozporządzeniu Ministra Obrony Narodowej. Testament wojskowy charakteryzuje się uproszczoną formą oraz szybkim trybem sporządzenia.

Testamenty szczególne tracą ważność po upływie **sześciu miesięcy** od ustania okoliczności, które uzasadniały ich sporządzenie, o ile spadkodawca w tym czasie nie zmarł (art. 955 k.c.). Oznacza to, że testamenty te mają charakter czasowy i po ustaniu szczególnych okoliczności, spadkodawca powinien sporządzić testament w formie zwykłej, aby jego wola była skuteczna po upływie tego okresu.

ODWOŁANIE ORAZ UNIEWAŻNIENIE TESTAMENTU

Spadkodawca może w każdej chwili odwołać sporządzony testament. Zgodnie z art. 946 k.c., testament można odwołać na trzy sposoby:

- Sporządzenie nowego testamentu – nowy testament automatycznie odwołuje wcześniejszy, o ile z jego treści nie wynika inaczej.
- Zniszczenie testamentu – fizyczne zniszczenie testamentu z zamiarem jego odwołania.
- Wprowadzenie zmian – dokonanie zmiany lub skreślenie części testamentu skutkuje odwołaniem tych postanowień, które zostały zmienione lub wykreślone.

Testament może zostać uznany za nieważny, jeśli nie spełnia wymogów formalnych lub został sporządzony w okolicznościach, które podważają jego autentyczność. Najczęstsze przyczyny unieważnienia testamentu to:

- Brak zdolności testowania – np. testament sporządzony przez osobę nieposiadającą pełnej zdolności do czynności prawnych.
- Brak wymaganej formy – testament sporządzony w sposób niezgodny z przepisami prawa, np. testament własnoręczny napisany na komputerze.
- Wady oświadczenia woli – testament sporządzony pod wpływem groźby, błędu, przymusu lub w stanie wyłączającym świadome podejmowanie decyzji.
- Naruszenie zasady swobody testowania – np. sporządzenie testamentu na rzecz osoby nieuprawnionej do dziedziczenia.

Sporządzenie testamentu jest kluczowym elementem planowania majątkowego na wypadek śmierci. Wybór odpowiedniej formy testamentu oraz przestrzeganie wymogów formalnych są niezbędne dla zapewnienia skuteczności ostatniej woli spadkodawcy. Testament daje możliwość samodzielnego rozporządzenia majątkiem, lecz warto pamiętać, że sporządzony testament powinien być zgodny z przepisami prawa, aby uniknąć jego unieważnienia. W sytuacjach wątpliwych zawsze warto skonsultować się z prawnikiem lub notariuszem, aby upewnić się, że dokument spełnia wszystkie wymogi prawne.

II. UMOWA DOŻYWOCIA

POJĘCIE UMOWY DOŻYWOCIA

Umowa dożywocia jest jednym z instrumentów prawnych regulujących przekazanie własności nieruchomości w zamian za świadczenia na rzecz dożywotnika. Stanowi ona szczególną formę przeniesienia własności nieruchomości, której celem jest zabezpieczenie potrzeb życiowych osoby przenoszącej tę własność. Zgodnie z art. 908 i nast. k.c., umowa ta wprowadza zobowiązanie nabywcy nieruchomości do zapewnienia zbywcy dożywotniego utrzymania. Jest to umowa odpłatna, różniąca się od darowizny, choć często bywa stosowana jako alternatywa dla niej w przypadku osób starszych lub wymagających opieki. Celem niniejszego artykułu jest szczegółowe omówienie zasad funkcjonowania umowy dożywocia, jej elementów, skutków prawnych oraz aspektów praktycznych.

Zgodnie z art. 908 § 1 kodeksu cywilnego poprzez umowę dożywocia zbywca przenosi własność nieruchomości na nabywcę, który zobowiązuje się zapewnić zbywcy dożywotnie utrzymanie. W praktyce oznacza to, że nabywca nieruchomości ma obowiązek zapewnić dożywotnikowi, czyli zbywcy, odpowiednie warunki życia, które zwykle obejmują:

- wyżywienie,
- mieszkanie,
- opiekę (w miarę potrzeby),
- niezbędną pomoc w chorobie,
- koszty pogrzebu zgodnie z miejscowymi zwyczajami.

Umowa dożywocia jest umową wzajemną i odpłatną, co oznacza, że każda ze stron ma swoje zobowiązania. Zbywca przenosi własność nieruchomości, a nabywca zapewnia świadczenia, które mogą mieć różnorodny charakter – od materialnego utrzymania do opieki osobistej.

FORMA UMOWY DOŻYWOCIA

Umowa dożywocia, jak każda umowa przenosząca własność nieruchomości, wymaga zachowania formy aktu notarialnego (art. 158 k.c.). Niezachowanie tej formy skutkuje nieważnością umowy. Akt notarialny zabezpiecza interesy obu stron i daje pewność co do spełnienia wymogów prawnych.

STRONY UMOWY DOŻYWOCIA

Stronami umowy dożywocia są:

Zbywca (dożywotnik) – osoba, która przenosi własność nieruchomości na nabywcę i która uzyskuje prawo do dożywotniego utrzymania.

Nabywca (zobowiązany) – osoba, która nabywa nieruchomość i zobowiązuje się zapewnić zbywcy dożywotnie utrzymanie.

Warto zauważyć, że stroną umowy dożywocia może być zarówno osoba fizyczna, jak i osoba prawna. Ważne jest jednak, aby nabywca miał możliwość realizacji zobowiązań wynikających z umowy dożywocia.

PRZEDMIOT UMOWY DOŻYWOCIA

Przedmiotem umowy dożywocia może być każda nieruchomość, niezależnie od jej charakteru – może to być grunt, budynek, lokal mieszkalny lub użytkowy. Przeniesienie własności nieruchomości na nabywcę następuje w zamian za zobowiązanie do świadczeń na rzecz zbywcy. Umowa dożywocia może dotyczyć całej nieruchomości lub jej części, na przykład udziału w nieruchomości.

SKUTKI PRAWNE UMOWY DOŻYWOCIA

Dla zbywcy, czyli dożywotnika, zawarcie umowy dożywocia oznacza przede wszystkim uzyskanie prawa do dożywotniego utrzymania. Zgodnie z art. 908 § 1 K.c., dożywotnik może żądać od nabywcy:

- zapewnienia mieszkania, co zazwyczaj oznacza prawo do zajmowania części nieruchomości, którą zbył,
- wyżywienia i ubrania,
- opłacania kosztów leczenia oraz zapewnienia opieki w razie choroby,
- kosztów pogrzebu zgodnie z miejscowymi zwyczajami.

Umowa dożywocia zapewnia dożywotnikowi stabilność życiową oraz pewność, że w zamian za przeniesienie własności nieruchomości otrzyma on konieczne środki utrzymania do końca życia.

Nabywca nieruchomości uzyskuje jej pełną własność, jednakże z obciążeniem wynikającym z umowy dożywocia. Oznacza to, że nabywca ma obowiązek świadczenia na rzecz dożywotnika. Nabywca staje się właścicielem nieruchomości z chwilą zawarcia umowy, ale obowiązki względem dożywotnika mogą istotnie ograniczać jego prawo do swobodnego korzystania z nieruchomości, szczególnie jeśli umowa przewiduje, że dożywotnik będzie zamieszkiwał w nieruchomości.

CHARAKTER PRAWNY ŚWIADCZEŃ

Świadczenia wynikające z umowy dożywocia mają charakter osobisty, co oznacza, że obowiązki nabywcy nie mogą być swobodnie przenoszone na osoby trzecie bez zgody dożywotnika. Nabywca nieruchomości jest zobowiązany do osobistego wykonywania świadczeń, chyba że strony umowy postanowią inaczej. W praktyce oznacza to, że nabywca musi osobiście zapewnić dożywotnikowi utrzymanie, chyba że dojdzie do innej ugody, np. wypłaty renty.

ROZWIĄZANIE I ZMIANA UMOWY DOŻYWCIA

Umowa dożywocia, co do zasady, jest umową dożywotnią i nie można jej jednostronnie wypowiedzieć. Jednakże, zgodnie z art. 913 k.c., w razie poważnych konfliktów między stronami, sąd może orzec o zamianie świadczeń przysługujących dożywotnikowi na dożywotnią rentę odpowiadającą wartości tych świadczeń. Jest to możliwe, gdy zgodne pożycie stron staje się niemożliwe do utrzymania, co w praktyce oznacza, że świadczenia na rzecz dożywotnika przekształcają się w obowiązek wypłaty renty.

Zmiana warunków umowy dożywocia może nastąpić za zgodą obu stron. W praktyce może to oznaczać, np. przeniesienie dożywotnika do innej nieruchomości lub wypłatę renty zamiast świadczeń osobistych. Wszelkie zmiany powinny być dokonane w formie aktu notarialnego, aby zachować ważność prawną.

WADY I ZALETY UMOWY DOŻYWCIA

Zalety umowy dożywocia:

- zapewnienie dożywotniego utrzymania i opieki w zamian za przeniesienie własności nieruchomości,
- ochrona prawna dożywotnika, który uzyskuje pewność co do przyszłych świadczeń,
- stabilność umowy, która nie podlega jednostronnemu wypowiedzeniu przez nabywcę.

Wady umowy dożywocia:

- ograniczenia dla nabywcy wynikające z obowiązku świadczenia na rzecz dożywotnika, które mogą być uciążliwe i kosztowne,
- możliwość konfliktów między stronami, które mogą skutkować zamianą świadczeń na rentę,
- trudności w sprzedaży nieruchomości obciążonej dożywociem, co może ograniczać nabywcę w dysponowaniu majątkiem.

Umowa dożywocia jest rozwiązaniem o dużym znaczeniu praktycznym, szczególnie dla osób starszych, które pragną zabezpieczyć swoje potrzeby życiowe w zamian za przeniesienie własności nieruchomości. Prawidłowe sporządzenie tej umowy może przynieść obu stronom wymierne korzyści, ale wiąże się także z koniecznością dokładnego rozważenia swoich zobowiązań oraz skutków prawnych wynikających z takiego zobowiązania. Z perspektywy zbywcy, czyli dożywotnika, umowa dożywocia zapewnia pewność otrzymania dożywotnich świadczeń oraz bezpieczeństwo związane z opieką i wsparciem materialnym. Dzięki tej umowie dożywotnik zyskuje nie tylko miejsce zamieszkania, ale również pomoc w codziennych potrzebach życiowych, co jest niezwykle istotne w podeszłym wieku lub w sytuacji, gdy nie ma możliwości samodzielnego utrzymania się. Przepisy K.c. zapewniają ochronę interesów dożywotnika, jednakże skuteczność tej ochrony zależy od odpowiedniego uregulowania wszystkich kwestii w umowie.

Dla nabywcy nieruchomości umowa dożywocia oznacza nabycie majątku, ale wiąże się także z licznymi obowiązkami względem zbywcy. Odpowiedzialność za zapewnienie dożywotniego utrzymania może być dużym obciążeniem, zarówno finansowym, jak i organizacyjnym, dlatego też przed zawarciem umowy nabywca powinien starannie ocenić swoje możliwości i gotowość do realizacji wynikających z niej zobowiązań. Należy także mieć świadomość, że nabyta nieruchomość będzie obciążona dożywociem, co może wpłynąć na możliwość jej sprzedaży lub wykorzystania. Pomimo swoich zalet, umowa dożywocia nie jest rozwiązaniem wolnym od ryzyk. Jednym z głównych zagrożeń jest potencjalny konflikt między stronami, który może prowadzić do konieczności sądowego rozwiązania umowy lub zamiany świadczeń na rentę dożywotnią, co przewiduje art. 913 k.c.. Dla obu stron istotne jest zatem nie tylko odpowiednie sformułowanie zapisów umowy, ale także utrzymanie wzajemnego szacunku i komunikacji w trakcie jej realizacji. W sytuacji, gdy strony decydują się na zawarcie umowy dożywocia, warto zadbać o szczegółowe i precyzyjne uregulowanie wszelkich kwestii związanych z przyszłymi świadczeniami, aby uniknąć sporów i zapewnić sobie spokój na przyszłość. Umowa dożywocia, ze względu na swoją specyfikę, może być skutecznym narzędziem prawnym w planowaniu życiowych decyzji, ale jej zawarcie wymaga pełnego zrozumienia zobowiązań i skutków, jakie niesie ze sobą dla każdej ze stron.

III. ODPOWIEDZIALNOŚĆ WŁAŚCICIELA ZA SZKODĘ WYRZĄDZONĄ PRZEZ ZWIERZĘ

Odpowiedzialność właściciela za szkodę wyrządzoną przez zwierzę stanowi istotny element polskiego systemu prawa cywilnego. Przepisy regulujące tę kwestię mają na celu ochronę osób trzecich przed negatywnymi konsekwencjami działań zwierząt, ale także wskazanie odpowiedzialności osób, które sprawują nad nimi pieczę. Współczesne społeczeństwo coraz częściej styka się z przypadkami szkód wyrządzonych przez zwierzęta – zarówno te domowe, hodowlane, jak i dzikie znajdujące się pod opieką człowieka. Szkody te mogą mieć różny charakter, od uszczerbku na zdrowiu po zniszczenie mienia, co rodzi pytania o zakres i zasady odpowiedzialności właściciela za te działania. Zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego, właściciel zwierzęcia lub osoba, która się nim posługuje, jest co do zasady odpowiedzialna za wszelkie szkody wyrządzone przez to zwierzę. Kluczową kwestią jest jednak zrozumienie, w jakich sytuacjach można właściciela pociągnąć do odpowiedzialności, a w jakich może on się od niej uwolnić, wykazując brak swojej winy. W tym kontekście ważne jest także rozróżnienie różnych rodzajów zwierząt, ponieważ przepisy mogą odnosić się do nich w sposób odmienny, w zależności od tego, czy są to zwierzęta domowe, hodowlane, czy dzikie. Celem tego artykułu jest kompleksowe przedstawienie problematyki odpowiedzialności właściciela za szkody wyrządzone przez zwierzęta. Omówione zostaną zarówno ogólne zasady wynikające z Kodeksu cywilnego, jak i szczególne przypadki związane z różnymi rodzajami zwierząt oraz możliwe okoliczności wyłączające odpowiedzialność. Przedstawienie tych zagadnień w sposób jasny i zrozumiały ma na celu nie tylko wyjaśnienie obowiązujących przepisów, ale także pomoc właścicielom zwierząt w zrozumieniu, jakie obowiązki na nich ciążyą oraz jakie środki ostrożności powinni podjąć, aby uniknąć odpowiedzialności za ewentualne szkody.

PODSTAWY PRAWNE ODPOWIEDZIALNOŚCI

Zgodnie z art. 431 § 1 Kodeksu cywilnego, „kto chowa zwierzę albo się nim posługuje, obowiązany jest do naprawienia wyrządzonej przez nie szkody, niezależnie od tego, czy było pod jego nadzorem, czy też zbłąkało się lub uciekło, chyba że ani on, ani osoba, za którą ponosi odpowiedzialność, nie ponosi winy”. Przepis ten wprowadza odpowiedzialność na zasadzie winy, co oznacza, że właściciel zwierzęcia może uwolnić się od odpowiedzialności, jeśli udowodni, że nie ponosi winy za wyrządzenie szkody przez zwierzę.

Warto zaznaczyć, że przepisy art. 431 Kodeksu cywilnego odnoszą się do szerokiego spektrum zwierząt – zarówno domowych, hodowlanych, jak i dzikich, które znalazły się pod opieką człowieka. Odpowiedzialność właściciela jest więc bardzo szeroka i obejmuje różnorodne sytuacje, w których zwierzę wyrządza szkodę.

ZASADY ODPOWIEDZIALNOŚCI NA PODSTAWIE ART. 431 KODEKSU CYWILNEGO

Odpowiedzialność właściciela za szkody wyrządzone przez zwierzę kształtuje się według następujących zasad:

- **Odpowiedzialność na zasadzie winy** - Właściciel zwierzęcia odpowiada za szkodę, jeśli można przypisać mu winę. Wina może przybierać formę winy umyślnej lub nieumyślnej, np. niedochowanie należytej staranności w sprawowaniu nadzoru nad zwierzęciem.

- **Domniemanie winy właściciela** - domniemuje się, że właściciel ponosi winę za szkodę wyrządzoną przez zwierzę. Oznacza to, że to na właścicielu spoczywa ciężar dowodu wykazania braku winy, aby uwolnić się od odpowiedzialności.
- **Możliwość zwolnienia się od odpowiedzialności** - Właściciel może uniknąć odpowiedzialności, jeśli wykaże, że nie ponosi winy, a także że ani on, ani osoba, za którą ponosi odpowiedzialność (np. inny opiekun zwierzęcia), nie mogła zapobiec wyrządzeniu szkody. Może to nastąpić w przypadkach niezależnych od właściciela, np. gdy zwierzę zbłąkało się lub uciekło w wyniku siły wyższej. Wyjątkiem od tej zasady jest art. 432 § 2 z którego wynika, że poszkodowany może żądać częściowego lub całkowitego naprawienia szkody jeżeli z okoliczności, a zwłaszcza z porównania stanu majątkowego poszkodowanego i tej osoby, wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego

ZAKRES ODPOWIEDZIALNOŚCI WŁAŚCICIELA

Zakres odpowiedzialności właściciela zwierzęcia jest szeroki i obejmuje zarówno szkody majątkowe, jak i niemajątkowe (krzywda). Do typowych szkód majątkowych wyrządzanych przez zwierzęta można zaliczyć:

- **Szkody na osobie** - np. pogryzienie przez psa, które może prowadzić do uszczerbku na zdrowiu, hospitalizacji, a także strat finansowych wynikających z leczenia.
- **Szkody na mieniu** - np. uszkodzenie samochodu, posesji czy przedmiotów należących do osoby poszkodowanej przez zwierzę.

Szkody niemajątkowe, takie jak krzywda moralna, mogą być związane z cierpieniem psychicznym wynikającym z uszczerbku na zdrowiu lub śmierci bliskiej osoby na skutek działania zwierzęcia. W takich przypadkach poszkodowany może domagać się zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA ZWIERZĘTA DOMOWE

Zwierzęta domowe, takie jak psy, koty, czy inne zwierzęta trzymane w domach, podlegają szczególnemu nadzorowi ich właścicieli. Właściciel zobowiązany jest do zapewnienia należytej opieki i kontroli nad zwierzęciem, aby zapobiec wyrządzeniu szkody. W praktyce oznacza to konieczność m.in. wyprowadzania psa na smyczy, pilnowania zwierzęcia, aby nie uciekło, oraz odpowiedniego zabezpieczenia posesji.

Warto zaznaczyć, że odpowiedzialność właściciela zwierzęcia domowego obejmuje także sytuacje, w których zwierzę pozostaje pod opieką innej osoby, np. członka rodziny lub opiekuna. W takich przypadkach właściciel nadal ponosi odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez zwierzę, chyba że wykaże, iż osoba sprawująca nadzór działała wbrew jego woli lub doszło do niezależnego od niej zdarzenia, które spowodowało szkodę.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA ZWIERZĘTA HODOWLANE

Zwierzęta hodowlane, takie jak bydło, konie czy trzoda chlewna, również podlegają przepisom dotyczącym odpowiedzialności właściciela za szkody. Właściciele zwierząt hodowlanych muszą

dołożyć należytej staranności w zabezpieczeniu swoich zwierząt, aby nie wyrządziły szkody na mieniu osób trzecich, np. przez zniszczenie upraw rolnych, uszkodzenie pojazdów lub innych przedmiotów. Zaniedbanie w zakresie zabezpieczenia zwierząt hodowlanych, takie jak nieodpowiednie ogrodzenie pastwisk lub pozostawienie zwierząt bez nadzoru, może prowadzić do odpowiedzialności właściciela za szkody wyrządzone przez te zwierzęta.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZWIERZĘTA DZIKIE

Zwierzęta dzikie, które znajdują się pod opieką człowieka, np. w ogrodach zoologicznych, rezerwach lub prywatnych kolekcjach, również objęte są przepisami art. 431 Kodeksu cywilnego. Właściciele lub osoby zarządzające takimi miejscami muszą zapewnić odpowiednie warunki, aby zwierzęta te nie stwarzały zagrożenia dla ludzi ani mienia. W razie wyrządzenia szkody przez zwierzę dzikie, właściciel ponosi odpowiedzialność na zasadach ogólnych, chyba że wykaze brak winy, np. w przypadku, gdy zwierzę uciekło w wyniku działania siły wyższej.

OGRANICZENIE ODPOWIEDZIALNOŚCI WŁAŚCICIELA

Kodeks cywilny przewiduje również pewne ograniczenia odpowiedzialności właściciela za szkody wyrządzone przez zwierzęta. Przykładem może być sytuacja, gdy poszkodowany sam przyczynił się do powstania szkody, np. poprzez prowokowanie zwierzęcia lub naruszenie zasad bezpieczeństwa. W takich przypadkach sąd może zmniejszyć odszkodowanie lub nawet oddalić roszczenie, jeżeli uzna, że wyłączną przyczyną szkody było działanie poszkodowanego. Ponadto, w niektórych przypadkach odpowiedzialność właściciela może być wyłączona, jeśli szkoda została wyrządzona w wyniku siły wyższej lub działania osoby trzeciej, za którą właściciel nie ponosi odpowiedzialności.

ROLA UBEZPIECZEŃ W ZARZĄDZANIU RYZYKIEM ODPOWIEDZIALNOŚCI

W obliczu możliwych szkód wyrządzanych przez zwierzęta, właściciele mogą zminimalizować ryzyko finansowe i prawne poprzez wykupienie odpowiednich ubezpieczeń. Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej (OC) są jednym z narzędzi, które mogą pomóc w zabezpieczeniu się przed skutkami potencjalnych roszczeń.

Rodzaje ubezpieczeń, które mogą być pomocne w tym zakresie:

- **Ubezpieczenie OC dla właścicieli zwierząt** - Specjalne polisy ubezpieczeniowe przeznaczone dla osób posiadających zwierzęta domowe lub hodowlane. Takie ubezpieczenie może pokrywać koszty związane z roszczeniami za szkody wyrządzone przez zwierzęta, takie jak obrażenia ciała czy zniszczenia mienia.
- **Ubezpieczenie gospodarstwa rolnego** - Właściciele zwierząt hodowlanych mogą skorzystać z polis, które obejmują odpowiedzialność cywilną związaną z prowadzeniem działalności rolniczej. Polisy te często obejmują szkody wyrządzone przez zwierzęta hodowlane na terenach sąsiednich.
- **Ubezpieczenie dla osób zarządzających zwierzętami dzikimi** - W przypadku właścicieli i zarządców zwierząt dzikich, takich jak te w ogrodach zoologicznych, specjalistyczne polisy mogą zapewniać ochronę przed roszczeniami związanymi z działaniami takich zwierząt.

Posiadanie odpowiedniego ubezpieczenia może zapewnić spokój ducha właścicielom zwierząt i pomóc w pokryciu kosztów, które mogłyby znacznie obciążyć budżet, w przypadku wystąpienia szkody. Warto jednak pamiętać, aby dokładnie zapoznać się z warunkami polisy, zakresami ochrony oraz ewentualnymi wyłączeniami, aby upewnić się, że ubezpieczenie odpowiada na potrzeby i ryzyka związane z posiadaniem zwierząt.

JAK ZMINIMALIZOWAĆ RYZYKO WYSTĄPIENIA SZKODY SPOWODOWANEJ PRZEZ ZWIERZĘ?

Aby skutecznie zarządzać ryzykiem związanym z posiadaniem zwierząt i uniknąć problemów prawnych, zaleca się stosowanie kilku praktycznych wskazówek:

- **Sprawdzanie lokalnych przepisów i regulacji** - w różnych gminach mogą obowiązywać różne przepisy dotyczące posiadania i trzymania zwierząt. Znajomość lokalnych regulacji pozwala na uniknięcie naruszeń i problemów prawnych.
- **Inwestowanie w odpowiednie zabezpieczenia** – w przypadku posiadania zwierząt, które mogą stanowić zagrożenie dla innych, warto zainwestować w solidne ogrodzenia, odpowiednie smycze czy inne środki zabezpieczające.
- **Konsultowanie się z prawnikiem** - w razie wątpliwości dotyczących zakresu odpowiedzialności lub potrzeby ochrony prawnej, zaleca się skonsultowanie się z prawnikiem specjalizującym się w prawie cywilnym lub prawie zwierząt.
- **Zadbanie o szkolenia i opiekę** - regularne szkolenie zwierząt oraz zapewnienie im odpowiedniej opieki wpływa na ich zachowanie i minimalizuje ryzyko wyrządzenia szkody

Odpowiedzialność właściciela za szkody wyrządzone przez zwierzęta jest złożonym zagadnieniem, które wymaga znajomości przepisów prawnych oraz skutecznych strategii zarządzania ryzykiem. Przepisy Kodeksu cywilnego, w szczególności art. 431, stanowią fundament odpowiedzialności, zakładając zasadę domniemania winy właściciela. Właściciele zwierząt powinni stosować się do zasad prewencji, korzystać z odpowiednich ubezpieczeń oraz dbać o szkolenie i opiekę nad swoimi pupilami, aby minimalizować ryzyko wyrządzenia szkody i ewentualnych sporów prawnych. Zrozumienie obowiązujących przepisów oraz wdrożenie praktycznych środków ostrożności pozwala na skuteczne zarządzanie odpowiedzialnością i zapewnia ochronę zarówno dla właściciela, jak i dla osób trzecich.

I. ЗАПОВІТ – ВИДИ ТА ОСНОВНА ІНФОРМАЦІЯ

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ

У польській правовій системі існує два основні способи спадкування: спадкування за заповітом та спадкування за законом. Пріоритетним є спадкування за заповітом, яке ґрунтується на волі спадкодавця, вираженій у заповіті. Згідно зі ст. 941 Цивільного кодексу, кожен, хто має повну дієздатність, може розпоряджатися своїм майном на випадок смерті шляхом складання заповіту. Заповіт надає спадкодавцю свободу у визначенні спадкоємців та умов поділу майна. Однак важливо, що заповіт не може порушувати прав осіб, які мають право на обов'язкову частку спадщини, що випливає з положень Цивільного кодексу. Право на обов'язкову частку мають нащадки, подружжя та батьки спадкодавця, які були б покликані до спадщини за законом якщо спадкодавець не залишив заповіту. У разі відсутності заповіту відбувається спадкування за законом, яке регулюється ст. 931 і далі Цивільного кодексу. Спадкування за законом ґрунтується на визначенні кола осіб, покликаних до спадщини за законом. У першу чергу до спадкування закликаються діти спадкодавця та його подружжя, які успадковують у рівних частках, причому частка подружжя не може бути меншою за одну четверту частину спадщини (ст. 931 § 1 Цивільного кодексу). Якщо спадкодавець не залишив нащадків, успадковують подружжя та батьки спадкодавця (ст. 932 Цивільного кодексу). У подальшому до спадкування закликаються брати і сестри спадкодавця та їх нащадки. Якщо немає родичів, які мають право на спадкування, спадщина переходить до гміни останнього місця проживання спадкодавця або до Державного казначейства (ст. 935 Цивільного кодексу).

Спадкування за заповітом і за законом є механізмами, які мають на меті впорядкування майнової ситуації після смерті спадкодавця, водночас гарантуючи захист інтересів найближчих членів родини та реалізацію волі спадкодавця, якщо вона була виражена в заповіті.

ЩО ТАКЕ ЗАПОВІТ?

Заповіт є інститутом спадкового права, який дозволяє фізичній особі розпоряджатися своїм майном на випадок смерті. Це односторонній акт, що є вираженням волі спадкодавця і має юридичну силу лише після його смерті. Питання, пов'язані із заповітом, регулюються Цивільним кодексом. Метою цієї статті є обговорення основних аспектів, пов'язаних із заповітом, та визначення його видів. Заповіт дозволяє впорядкувати майнові питання після смерті спадкодавця. Він дозволяє передати майно згідно з волею заповідача (особи, яка складає заповіт), незалежно від правил спадкування за законом.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СКЛАДАННЯ ЗАПОВІТУ

- **Принцип особистого характеру** (ст. 944 Цивільного кодексу) – заповіт має бути складений особисто спадкодавцем. Неможливо скласти заповіт через представника або довірену особу.

- **Принцип свободи заповіту** – заповідач має право вільно розпоряджатися своїм майном, за винятком положень щодо обов'язкової частки (ст. 991 і далі Цивільного кодексу).
- **Принцип відкликання заповіту** (ст. 946 Цивільного кодексу) – заповіт може бути відкликаний спадкодавцем у будь-який час, повністю або частково.
- **Принцип формалізму** – заповіт повинен відповідати певним формальним вимогам, щоб бути дійсним. Залежно від форми заповіту, законодавство передбачає різні формальні умови.

КОЛИ ЗАПОВІТ Є НЕДІЙСНИМ?

Заповіт може бути визнаний недійсним, якщо він не відповідає певним формальним вимогам Цивільного кодексу або був складений особою, яка не має дієздатності. Згідно з положеннями ст. 945 § 1 Цивільного кодексу, заповіт є недійсним, якщо він був складений:

- особою, яка не має повної дієздатності,
- у стані, що виключає усвідомлене або вільне прийняття рішення та вираження волі, наприклад, через психічне захворювання, розумову відсталість або тимчасовий психічний розлад,
- під впливом помилки, яка дає підстави припускати, що без неї спадкодавець не склав би заповіту такого змісту,
- під впливом погрози.

Посилатися на недійсність заповіту з вищезазначених причин можна лише протягом трьох років з дня, коли особа, яка має в цьому інтерес, дізналася про причину недійсності, і в будь-якому випадку не пізніше десяти років з дня відкриття спадщини.

ВИДИ ЗАПОВІТІВ

Цивільний кодекс передбачає кілька форм заповітів, які поділяються на звичайні та особливі. Нижче представлено характеристики кожного з них.

Звичайні заповіти є найбільш поширеною формою заповіту і можуть бути складені за звичайних умов, без необхідності існування особливих обставин.

До звичайних заповітів належать:

- **Власноручний заповіт (голографічний)** - це найпростіша форма заповіту, яку може скласти кожен спадкодавець, який має повну дієздатність. Відповідно до ст. 949 § 1 Цивільного кодексу, заповіт повинен бути:
 - складений власноручно (не можна надрукувати на комп'ютері або продиктувати іншій особі),
 - підписаний,

- із зазначенням дати, хоча відсутність дати не призводить до недійсності заповіту, якщо немає сумнівів щодо дієздатності спадкодавця, змісту заповіту або взаємного співвідношення кількох заповітів.
- **Нотаріальний заповіт** складається у формі нотаріального акту нотаріусом відповідно до ст. 950 Цивільного кодексу. Це форма, яка забезпечує найбільшу правову впевненість щодо змісту заповіту та дотримання формальних вимог. Нотаріальний заповіт важко оскаржити, тому його часто обирають у ситуаціях, коли існує ризик спадкових спорів.
- **Альографічний заповіт** полягає в усному вираженні волі спадкодавця перед відповідним посадовцем, таким як голова гміни, бурмістр, президент міста, староста, секретар повіту або гміни, або начальник відділу реєстрації актів цивільного стану. Під час складання альографічного заповіту також необхідна присутність двох свідків. Цей заповіт не може бути складений глухими або німими особами.

Особливі заповіти – це заповіти, які можуть бути складені за надзвичайних обставин. Вони відрізняються спрощеними формальними вимогами та обмеженням строком дії. До особливих заповітів належать:

- **Усний заповіт** - відповідно до ст. 952 Цивільного кодексу, усний заповіт може бути складений, коли існує загроза швидкої смерті спадкодавця або коли дотримання звичайної форми заповіту є неможливим або дуже утрудненим. Усний заповіт вимагає, щоб спадкодавець висловив свою волю у присутності щонайменше трьох свідків. Зміст заповіту має бути записаний одним із свідків або третьою особою та підписаний двома свідками.
- **Подорожній заповіт** - згідно зі ст. 953 Цивільного кодексу, подорожній заповіт може бути складений на польському морському або повітряному судні у присутності капітана судна або його заступника. Капітан або його заступник записує волю спадкодавця до протоколу, який потім підписується спадкодавцем та особою, яка склала протокол.
- **Військовий заповіт** регулюється ст. 954 Цивільного кодексу і призначений для осіб, які перебувають у ситуації мобілізації, війни, полону або інтернування. Цей заповіт може бути складений відповідно до спеціальних положень, що містяться в постанові Міністра оборони. Військовий заповіт характеризується спрощеною формою та швидким процесом складання.

Особливі заповіти втрачають чинність через шість місяців після закінчення обставин, які виправдовували їх складання, якщо спадкодавець не помер протягом цього часу (ст. 955 Цивільного кодексу). Це означає, що ці заповіти мають тимчасовий характер, і після закінчення надзвичайних обставин спадкодавець має скласти звичайний заповіт, щоб його воля залишалася чинною після закінчення цього періоду.

Скасування та анулювання заповіту

Спадкодавець може у будь-який час скасувати складений заповіт. Згідно зі ст. 946 Цивільного кодексу, заповіт може бути скасований трьома способами:

- **Складання нового заповіту** – новий заповіт автоматично скасовує попередній, якщо з його змісту не випливає інше.
- **Знищення заповіту** – фізичне знищення заповіту з наміром його скасування.
- **Внесення змін** – внесення змін або викреслення частин заповіту призводить до скасування цих положень, які були змінені або викреслені.

Заповіт може бути визнаний недійсним, якщо він не відповідає вимогам або був складений у обставинах, які ставлять під сумнів його автентичність. Найбільш поширені причини анулювання заповіту:

- **Відсутність дієздатності** – наприклад, заповіт, складений особою, яка не має повної дієздатності.
- **Відсутність необхідної форми** – заповіт, складений з порушенням законодавчих вимог, наприклад, власноручний заповіт написаний на комп'ютері.
- **Вади волевиявлення** – заповіт, складений під впливом погрози, помилки, примусу або в стані, що виключає усвідомлене прийняття рішень.
- **Порушення принципу свободи тестування** – наприклад, складання заповіту на користь особи, яка не має права на спадщину.

Складання заповіту є важливим елементом планування спадкування. Вибір правильної форми заповіту та дотримання формальних вимог необхідні для забезпечення чинності останньої волі спадкодавця. Заповіт дає можливість самостійно розпоряджатися майном, проте варто пам'ятати, що заповіт має бути складений відповідно до законодавства, щоб уникнути його анулювання. У сумнівних випадках завжди варто звернутися за консультацією до юриста або нотаріуса, щоб переконатися, що документ відповідає всім правовим вимогам.

II. ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

Договір довічного утримання є одним із правових інструментів, що регулюють передачу права власності на нерухомість в обмін на зобов'язання щодо утримання на користь довічного утриманця. Він є особливою формою передачі права власності на нерухомість, метою якої є забезпечення життєвих потреб особи, яка передає це право власності. Згідно зі ст. 908 та далі Цивільного кодексу, цей договір накладає на набувача нерухомості обов'язок забезпечити довічне утримання особи, яка передає право власності. Це відплатний договір, який відрізняється від договору дарування, хоча часто використовується як альтернатива для осіб похилого віку або тих, хто потребує догляду. Метою цієї статті є детальний розгляд принципів функціонування договору довічного утримання, його елементів, правових наслідків та практичних аспектів.

Згідно зі ст. 908 § 1 Цивільного кодексу, через договір довічного утримання продавець передає право власності на нерухомість набувачу, який зобов'язується забезпечити продавцю довічне утримання. На практиці це означає, що набувач нерухомості зобов'язаний забезпечити довічному утриманцю, тобто продавцю, належні умови життя, які зазвичай включають:

- харчування,
- житло,
- догляд (у разі потреби),
- необхідну допомогу у випадку хвороби,
- витрати на похорон згідно з місцевими звичаями.

Договір довічного утримання є взаємним і відплатним, що означає, що кожна сторона має свої зобов'язання. Відчужувач передає право власності на нерухомість, а набувач надає послуги, які можуть мати різноманітний характер – від матеріального утримання до особистого догляду.

ФОРМА ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

Договір довічного утримання, як і будь-який договір, що передає право власності на нерухомість, вимагає дотримання форми нотаріального акту (ст. 158 Цивільного кодексу). Недотримання цієї форми призводить до недійсності договору. Нотаріальний акт захищає інтереси обох сторін і забезпечує впевненість у дотриманні правових вимог.

СТОРОНИ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

Сторонами договору довічного утримання є:

- Відчужувач (довічний утриманець) – особа, яка передає право власності на нерухомість набувачу і яка отримує право на довічне утримання.

- Набувач (зобов'язаний) – особа, яка набуває нерухомість і зобов'язується забезпечити відчужувачу довічне утримання.

Варто зазначити, що стороною договору довічного утримання може бути як фізична, так і юридична особа. Однак важливо, щоб набувач мав можливість виконувати зобов'язання, що випливають з договору довічного утримання.

ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

Предметом договору довічного утримання може бути будь-яка нерухомість, незалежно від її характеру – це може бути земельна ділянка, будівля, житлове або комерційне приміщення. Передача права власності на нерухомість набувачу здійснюється в обмін на зобов'язання щодо утримання відчужувача. Договір довічного утримання може стосуватися всієї нерухомості або її частини, наприклад, частки у власності.

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

Для довічного утриманця, укладення договору довічного утримання означає, перш за все, отримання права на довічне утримання. Згідно зі ст. 908 § 1 Цивільного кодексу, довічний утриманець може вимагати від набувача:

- забезпечення житлом, що зазвичай означає право на проживання у частині нерухомості, яку він передав,
- харчування та одягу,
- оплати медичних витрат і забезпечення догляду у разі хвороби,
- витрат на похорон згідно з місцевими звичаями.

Договір довічного утримання забезпечує довічному утриманцю стабільність життя та впевненість у тому, що в обмін на передачу права власності на нерухомість він отримає необхідні засоби до існування до кінця життя.

Набувач нерухомості отримує повне право власності, але з обтяженням, що впливає з договору довічного утримання. Це означає, що набувач зобов'язаний надавати послуги довічному утриманцю. Набувач стає власником нерухомості з моменту укладення договору, але обов'язки щодо довічного утриманця можуть суттєво обмежувати його право на вільне використання нерухомості, особливо якщо договір передбачає, що довічний утриманець буде проживати в цій нерухомості.

ПРАВОВИЙ ХАРАКТЕР ПОСЛУГ

Послуги, що випливають із договору довічного утримання, мають особистий характер, що означає, що зобов'язання набувача не можуть бути вільно передані третім особам без згоди довічного утриманця. Набувач нерухомості зобов'язаний особисто виконувати послуги, якщо тільки сторони договору не домовляться інакше. На практиці це означає, що набувач повинен особисто забезпечити утримання довічного утриманця, якщо не досягнуто іншої домовленості, наприклад, про виплату ренти.

РОЗІРВАННЯ ТА ЗМІНА ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

Договір довічного утримання, зазвичай, є довічним договором і не може бути односторонньо розірваний. Однак, згідно зі ст. 913 Цивільного кодексу, у разі серйозних конфліктів між сторонами суд може постановити про заміну послуг, належних довічному утриманцю, на довічну ренту, що відповідає вартості цих послуг. Це можливо, коли злагоджене співжиття сторін стає неможливим, що на практиці означає, що послуги для довічного утриманця перетворюються на обов'язок виплати ренти.

Зміна умов договору довічного утримання може відбутися за згодою обох сторін. На практиці це може означати, наприклад, переміщення довічного утриманця до іншої нерухомості або виплату ренти замість особистих послуг. Усі зміни повинні бути внесені у формі нотаріального акта, щоб зберегти юридичну силу.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

Переваги договору довічного утримання:

- забезпечення довічного утримання та догляду в обмін на передачу права власності на нерухомість,
- правовий захист довічного утриманця, який отримує впевненість щодо майбутніх послуг,
- стабільність договору, який не підлягає односторонньому розірванню набувачем.

Недоліки договору довічного утримання:

- обмеження для набувача, що впливають із обов'язку надавати послуги довічному утриманцю, які можуть бути обтяжливими та витратними,
- можливість конфліктів між сторонами, які можуть призвести до заміни послуг на ренту,
- труднощі в продажу нерухомості, обтяженої довічним утриманням, що може обмежити набувача у розпорядженні майном.

Договір довічного утримання є важливим практичним рішенням, особливо для людей похилого віку, які бажають забезпечити свої життєві потреби в обмін на передачу права власності на нерухомість. Правильно складений договір може принести обом сторонам відчутні переваги, але також вимагає ретельного обмірковування своїх зобов'язань і правових наслідків, що впливають із такого зобов'язання.

З точки зору продавця, тобто довічного утриманця, договір довічного утримання забезпечує впевненість у отриманні довічних послуг та безпеку, пов'язану з доглядом і матеріальною підтримкою. Завдяки цьому договору довічний утриманець отримує не лише місце проживання, а й допомогу в повсякденних потребах, що є надзвичайно важливим у похилому віці або у ситуації, коли немає можливості самостійно утримувати себе. Норми Цивільного кодексу забезпечують захист інтересів довічного утриманця,

однак ефективність цього захисту залежить від належного регулювання всіх питань у договорі.

Для набувача нерухомості договір довічного утримання означає придбання майна, але також пов'язаний із численними обов'язками щодо довічного утримання. Відповідальність за забезпечення довічного утримання може бути великим тягарем, як фінансовим, так і організаційним, тому перед укладенням договору набувач повинен ретельно оцінити свої можливості та готовність до виконання зобов'язань, що впливають із нього. Слід також усвідомлювати, що придбана нерухомість буде обтяжена довічним утриманням, що може вплинути на можливість її продажу або використання.

Попри свої переваги, договір довічного утримання не є рішенням без ризиків. Одним із головних ризиків є потенційний конфлікт між сторонами, що може призвести до необхідності судового розірвання договору або заміни послуг на довічну ренту, що передбачено ст. 913 Цивільного кодексу. Для обох сторін важливо не лише правильно сформулювати положення договору, але й підтримувати взаємоповагу та спілкування під час його виконання.

У ситуації, коли сторони вирішують укласти договір довічного утримання, варто подбати про детальне та точне врегулювання всіх питань, пов'язаних із майбутніми послугами, щоб уникнути спорів та забезпечити собі спокій у майбутньому. Договір довічного утримання, зважаючи на свою специфіку, може бути ефективним правовим інструментом у плануванні життєвих рішень, але його укладення вимагає повного розуміння зобов'язань і наслідків, які він несе для кожної зі сторін.

III. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВЛАСНИКА ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ТВАРИНОЮ

Відповідальність власника за шкоду, заподіяну твариною, є важливим елементом польської цивільної системи права. Правила, що регулюють це питання, мають на меті захист третіх осіб від негативних наслідків дій тварин, а також вказати на відповідальність осіб, які здійснюють нагляд за ними. Сучасне суспільство все частіше стикається з випадками шкоди, заподіяної тваринами — як домашніми, так і сільськогосподарськими чи дикими, які перебувають під опікою людини. Ця шкода може мати різний характер, від шкоди здоров'ю до руйнування майна, що породжує питання щодо обсягу та принципів відповідальності власника за такі дії.

Згідно з положеннями Цивільного кодексу, власник тварини або особа, яка здійснює нагляд за нею, як правило, відповідає за будь-яку шкоду, заподіяну цією твариною. Важливим є розуміння того, в яких ситуаціях власник може бути притягнутий до відповідальності, а в яких він може уникнути її, доводячи відсутність своєї вини. У цьому контексті важливо також розрізняти різні види тварин, оскільки правила можуть стосуватися їх по-різному, залежно від того, чи є вони домашніми, сільськогосподарськими чи дикими. Метою цієї статті є комплексне представлення проблематики відповідальності власника за шкоду, заподіяну тваринами. Обговорюватимуться як загальні правила, що впливають із Цивільного кодексу,

так і окремі випадки, пов'язані з різними видами тварин та можливі обставини, що виключають відповідальність. Представлення цих питань у зрозумілій формі має на меті не лише пояснити чинні правила, але й допомогти власникам тварин зрозуміти, які обов'язки на них покладені та які запобіжні заходи вони повинні вжити, щоб уникнути відповідальності за можливу шкоду.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Згідно зі ст. 431 § 1 Цивільного кодексу, "хто утримує тварину або використовує її, зобов'язаний відшкодувати заподіяну нею шкоду, незалежно від того, чи перебувала вона під його наглядом, чи заблукала або втекла, хіба що він або особа, за яку він несе відповідальність, не несе вини". Це положення запроваджує відповідальність на основі вини, що означає, що власник тварини може звільнитися від відповідальності, якщо доведе, що не несе вини за шкоду, заподіяну твариною.

Варто зазначити, що положення ст. 431 Цивільного кодексу стосуються широкого спектра тварин — як домашніх, так і сільськогосподарських, а також диких, які перебувають під опікою людини. Відповідальність власника є дуже широкою і охоплює різноманітні ситуації, коли тварина заподіює шкоду.

ПРИНЦИПИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗГІДНО ЗІ СТ. 431 ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ

Відповідальність власника за шкоду, заподіяну твариною, формується за такими принципами:

- **Відповідальність на основі вини** - Власник тварини відповідає за шкоду, якщо йому можна приписати вину. Вина може мати форму як умисної, так і необережної вини, наприклад, недотримання належної обачності при нагляді за твариною.
- **Презумпція вини власника** - Презюмується, що власник несе вину за шкоду, заподіяну твариною. Це означає, що на власника покладено тягар доведення відсутності вини, щоб звільнитися від відповідальності.
- **Можливість звільнення від відповідальності** - Власник може уникнути відповідальності, якщо доведе, що не несе вини, а також що ні він, ні особа, за яку він несе відповідальність (наприклад, інший опікун тварини), не могли запобігти заподіянню шкоди. Це може статися у випадках, незалежних від власника, наприклад, коли тварина заблукала або втекла внаслідок дії непереборної сили. Винятком із цього принципу є ст. 432 § 2, з якого випливає, що потерпілий може вимагати часткового або повного відшкодування шкоди, якщо з обставин, а особливо з порівняння майнового стану потерпілого та цієї особи, випливає, що цього вимагають принципи суспільного життя.

ОБСЯГ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКА

Обсяг відповідальності власника тварини є широким і включає як майнову, так і немайнову шкоду (моральна шкода). До типових майнових шкод, заподіяних тваринами, можна віднести:

- **Шкода здоров'ю** - наприклад, укуси собаки, який може призвести до пошкодження здоров'я, госпіталізації, а також фінансових збитків, пов'язаних із лікуванням.
- **Шкода майну** - наприклад, пошкодження автомобіля, майна чи предметів, що належать потерпілому, внаслідок дії тварини.

Немайнові шкоди, такі як моральна шкода, можуть бути пов'язані з психічними стражданнями внаслідок пошкодження здоров'я або смерті близької людини внаслідок дії тварини. У таких випадках потерпілий може вимагати компенсації за завдану шкоду.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНІХ ТВАРИН

Домашні тварини, такі як собаки, коти чи інші тварини, які утримуються вдома, підлягають особливому нагляду з боку їх власників. Власник зобов'язаний забезпечити належний догляд і контроль за твариною, щоб запобігти завданню шкоди. На практиці це означає необхідність, зокрема, виховування собаки на повідку, нагляд за твариною, щоб вона не втекла, а також належне огороження майна.

Варто зазначити, що відповідальність власника домашньої тварини включає також ситуації, коли тварина перебуває під опікою іншої особи, наприклад, члена сім'ї або доглядача. У таких випадках власник все ще несе відповідальність за шкоду, заподіяну твариною, якщо не доведе, що особа, яка здійснює нагляд, діяла всупереч його волі або сталася незалежна від неї подія, що спричинила шкоду.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН

Сільськогосподарські тварини, такі як велика рогата худоба, коні чи свині, також підлягають правилам щодо відповідальності власника за шкоду. Власники сільськогосподарських тварин повинні проявляти належну обачність у забезпеченні своїх тварин, щоб вони не завдали шкоди майну третіх осіб, наприклад, через знищення сільськогосподарських угідь, пошкодження транспортних засобів або інших предметів. Недбалість у забезпеченні сільськогосподарських тварин, така як неналежне огороження пасовищ або залишення тварин без нагляду, може призвести до відповідальності власника за шкоду, заподіяну цими тваринами.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДИКИХ ТВАРИН

Дикі тварини, які перебувають під опікою людини, наприклад, у зоопарках, заповідниках або приватних колекціях, також підпадають під дію положень ст. 431 Цивільного кодексу. Власники або керівники таких місць повинні забезпечити відповідні умови, щоб ці тварини не становили загрози для людей або майна. У разі заподіяння шкоди дикою твариною, власник несе відповідальність на загальних підставах, якщо не доведе відсутності вини, наприклад, у разі втечі тварини внаслідок дії непереборної сили.

ОБМЕЖЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКА

Цивільний кодекс також передбачає певні обмеження відповідальності власника за шкоду, заподіяну тваринами. Прикладом може бути ситуація, коли потерпілий сам сприяв виникненню шкоди, наприклад, провокуючи тварину або порушуючи правила безпеки. У таких випадках суд може зменшити розмір компенсації або навіть відхилити позов, якщо вважатиме, що єдиною причиною шкоди були дії потерпілого. Крім того, у деяких випадках відповідальність власника може бути виключена, якщо шкода була заподіяна внаслідок дії непереборної сили або дій третьої особи, за яку власник не несе відповідальності.

РОЛЬ СТРАХУВАННЯ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У світлі можливих шкод, заподіяних тваринами, власники можуть знизити фінансові та правові ризики шляхом придбання відповідного страхування. Страхування цивільної відповідальності є одним з інструментів, які можуть допомогти захистити себе від наслідків потенційних претензій.

Типи страхування, які можуть бути корисними в цьому контексті:

- **Страхування для власників тварин** - Спеціальні страхові поліси, призначені для осіб, які мають домашніх або сільськогосподарських тварин. Таке страхування може покривати витрати, пов'язані з претензіями щодо шкоди, заподіяної тваринами, такими як тілесні ушкодження або пошкодження майна.
- **Страхування сільськогосподарських підприємств** - Власники сільськогосподарських тварин можуть скористатися полісами, які охоплюють цивільну відповідальність, пов'язану з веденням сільськогосподарської діяльності. Ці поліси часто покривають шкоду, заподіяну сільськогосподарськими тваринами на сусідніх територіях.
- **Страхування для осіб, які управляють дикими тваринами** - У випадку власників і керівників диких тварин, таких як ті, що утримуються в зоопарках, спеціалізовані поліси можуть забезпечити захист від претензій, пов'язаних з діями таких тварин.

Наявність відповідного страхування може забезпечити власникам тварин спокій і допомогти покрити витрати, які могли б значно вплинути на бюджет у разі виникнення шкоди. Проте важливо пам'ятати, що необхідно ретельно ознайомитися з умовами поліса, обсягами покриття та можливими виключеннями, щоб переконатися, що страхування відповідає потребам і ризикам, пов'язаним з утриманням тварин.

ЯК ЗМЕНШИТИ РИЗИК ВИНИКНЕННЯ ШКОДИ, СПРИЧИНЕНОЇ ТВАРИНОЮ?

Щоб ефективно управляти ризиками, пов'язаними з утриманням тварин, і уникнути юридичних проблем, рекомендується дотримуватися кількох практичних порад:

- **Перевірка місцевих правил і норм** - У різних муніципалітетах можуть діяти різні правила щодо утримання тварин. Знання місцевих правил дозволяє уникнути порушень і юридичних проблем.
- **Інвестування в належні засоби захисту** – у разі утримання тварин, які можуть становити загрозу для інших, варто інвестувати в надійні огорожі, відповідні повідці чи інші засоби захисту.
- **Консультації з юристом** - у разі сумнівів щодо обсягу відповідальності або потреби у правовому захисті рекомендується проконсультуватися з юристом, який спеціалізується на цивільному праві або праві тварин.
- **Забезпечення належного догляду та опіки** - регулярне навчання тварин та забезпечення належного догляду впливає на їхню поведінку та зменшує ризик заподіяння шкоди.

Відповідальність власника за шкоду, заподіяну тваринами, є складною проблемою, яка вимагає знання правових норм та ефективних стратегій управління ризиками. Положення Цивільного кодексу, зокрема ст. 431, є основою відповідальності, передбачаючи принцип презумпції вини власника. Власники тварин повинні дотримуватись принципів профілактики, користуватись належним страхуванням, а також дбати про навчання та догляд за своїми улюбленцями, щоб мінімізувати ризик заподіяння шкоди та можливих юридичних спорів. Розуміння чинних норм та запровадження практичних заходів безпеки дозволяє ефективно керувати відповідальністю та забезпечити захист як для власника, так і для третіх осіб.

Experto Pro Bono

Fundacja rozwoju świadomości obywatelskiej

Fundacja Rozwoju Świadomości Obywatelskiej

Experto Pro Bono

ul. Legionów 10, 22-400 Zamość

KRS: 0000582999

e-mail: biuro@fundacjaepb.pl

www.fundacjaepb.pl